

Teologické zhodnotenie podpory kresťanského spoločenstva prostredníctvom online nástrojov a možnosti ich hybridného využitia v štandardných situáciách

Daniela MASARIKOVÁ

Abstrakt

Pandémia do veľkej miery ovplyvnila fungovanie kresťanského spoločenstva, ktoré bolo nútené vo väčšej či menšej miere využívať online nástroje. Článok je reakciou na vzniknutú situáciu, v úvodnej časti pojednáva o podstate spoločenstva, následne o dostupných online nástrojoch a v závere zhrňa ich použiteľnosť a dopady na prežívanie hĺbky spoločenstva.

Kľúčové slová: koinonia, spoločenstvo, pandémia, online nástroje

Abstract

The pandemic greatly affected the functioning of the Christian community, which was forced to use online tools to a greater or lesser extent. The article is a response to the situation, in the introductory part deals with the essence of the community, then with the available online tools and finally summarizes their applicability and impact on experiencing the depth of the community.

Keywords: koinonia, fellowship, communion, pandemics, online tools

Zdôvodnenie témy

V súčasnosti, keď pandémia spôsobila zatvorenie kostolov, cirkev sa potrebuje vysporiadať so vzniknutou situáciou. Vďaka internetu máme vytvorenú globálnu sieť ponúkajúcu rozsiahle možnosti sociálnej interakcie. Na rozdiel od starších foriem komunikácie na diaľku poskytuje vďaka simultánnej interakcii pocit bezprostrednosti. Toto viedlo mnohé kresťanské spoločenstvá k prechodu do online priestoru. Ale je online spoločenstvo možné? Môže nahradiť tradičné spoločenstvá? Alebo môžu sa takéto spoločenstvá nejakým spôsobom vzájomne dopĺňať? Táto nová možnosť / nutnosť nás vedie klásť si fundamentálnu otázku: “Čo znamená spoločenstvo pre kresťana?”

Vymedzenie témy

Predtým ako sa budeme venovať vyššie položeným otázkam si potrebujeme vymedziť výraz kresťanského spoločenstva.

Na kresťanské spoločenstvo sa môžeme pozeráť v dvoch rovinách: a) vo vertikálnej - čiže vzťah človeka s Bohom a v b) horizontálnej - vzťah človeka s ľuďmi v spoločenstve. Celý tento rozmer vystihuje základná definícia, že kresťanská cirkev je spoločenstvo pri stole Pánovom. V rámci našej témy ďalej rozvíjame definíciu horizontálnej roviny.

„Spoločenstvo“ v kresťanstve označuje skupinu veriacich, ktorí majú dôverné vzťahy na základe spoločnej viery. Grécka idiomatická väzba používaná v NZ na vyjadrenie tohto vzťahu je „ἔχω κοινός“, čo znamená „mať (niečo) spoločné“.³⁴⁰

Príbuzné slovo je „κοινωνία“ (koinonia), čo znamená „spoločenstvo“, v staršej evanjelikálnej terminológii aj „obecnosť“, ktoré zahŕňa aj „zdieľať sa“, alebo „podielať sa“. Dôležité je, že tieto výrazy dávajú obvykle prednosť významu „mať účasť na niečom“ pred významom „združovať sa s ostatnými“.³⁴¹ Preto sa často spájajú s genitívom, aby ukázali, čoho sa kto účastní alebo na čom sa podieľa. V úzkom slova zmysle je to v kresťanstve účasť na smrti a vzkriesení Krista, ako vyznáva napríklad apoštol Pavol: „spolu s ním pochovaní ... spolu s ním vzkriesení“ (Rim 6,4-6).

O kresťanskom spoločenstve hovorí Bonhoeffer ako o spoločenstve skrze Ježiša Krista a v Ježišovi Kristovi. Nie je žiadne kresťanské spoločenstvo, ktoré by bolo niečím viac, alebo niečím menej, než toto.³⁴² Je tiež definované ako skupina nasledovníkov Krista, ktorá poskytuje seba a svoje zdroje pre ostatných za účelom spoločného benefitu.³⁴³ Aj v Heb 10, 24-25 vidíme vyjadrenú myšlienku byť spolu v záujme vzájomného prospechu³⁴⁴. Spoločenstvo s ostatnými veriacimi je však dôležité z dvoch dôvodov, pretože pomáha nielen vzájomne si prejavovať lásku, ale aj vykonáva a podporuje dobré skutky vo svojom okolí, čím ukazuje na Krista aj tým, čo ho nepoznajú.

Modlitba, výklad Božieho slova, spoločné spevy, patria medzi kľúčové prvky kresťanského spoločenstva, ktoré budú aj predmetom našej analýzy. Keď sa telo Kristovo modlí, jednotlivec poznáva, že jeho modlitba je len malým zlomkom modlitby celého zboru. Výklad Božieho slova umožňuje zdieľanie rôznorodých skúseností, perspektív aj poznatkov, ktoré sa viažu na daný text. Spoločné spevy sú súčasťou spoločnej oslavy Boha, zdieľaním spoločnej skúsenosti. V niektorých tradíciách má spoločenstvo aj sviatosťný charakter, ktorý spomenieme len okrajovo. Vysluhovanie

---

³⁴⁰ Júd 1,3 odkazuje na podstatu kresťanského spoločenstva slovami: „spoločnej spásy“.

³⁴¹ DOUGLAS, J. *Nový biblický slovník*. s. 961..

³⁴² BONHOEFFER, D. *Život v obecnosti*, s.6.

³⁴³ HABERMAS, R. T. *Introduction to Christian Education and Formation*. s. 191.

³⁴⁴ Heb 10,24-25 “Venújme pozornosť jeden druhému, aby sme sa povzbudzovali k láske a dobrým skutkom.

Neopúšťajme naše zhromaždenie, ako to majú niektorí vo zvyku, ale sa povzbudzujeme, a to tým väčšími, čím väčšími vidíte, že sa blíži Kristov deň.”

Večere Pánovej, krst, či kazuálne bohoslužby pohrebu a svadieb, sú tiež súčasťou prieskumu lenokrajovo.

Vo svetle rozdelenia spoločenstva počas pandémie nachádzame v Novej zmluve dôraz, kde je telesná prítomnosť ostatných kresťanov pre veriaceho dôležitá. Vidíme to opäť pri apoštolovi Pavlovi, ktorý s veľkou túžbou volá v posledných dňoch svojho života k sebe do väzenia “svojho milovaného syna vo viere” Timotea, aby ho ešte mohol vidieť a mať ho u seba (2Tim 1,4). Keď písal Pavol do zboru v Tesalonikách, písal im: “Vo dne v noci preveľmi prosíme, aby sme uzreli vašu tvár a doplnili, čo ešte chýba vašej viere” (1Tes 3,10). Rovnako aj apoštol Ján túžil po osobnom spoločenstve: “Mnoho by som vám mal písať, no nechcel som to zveriť papieru a atramentu, dúfam však, že sa dostanem k vám a porozprávame sa tvárou v tvár, aby naša radosť bola úplná” (2 Jn, 12). Tieto príklady nám poukazujú na to, že cirkev od svojho vzniku využívala aj parciálne možnosti ako udržiavať a podporovať spoločenstvo (ako napr. listy v citovaných príkladoch), a zároveň, že fyzická prítomnosť veriacich vie byť zdrojom nesmiernej radosti a posily.

Definovanie online nástrojov, ktoré cirkev využíva

Využívanie týchto nástrojov nie je úplnou novinkou. Už od roku 1942 sú využívané biblické korešpondenčné kurzy, ktoré vznikli v USA na niekoľkých miestach ako odpoveď na aktuálne potreby. V Toronte bola založená Emmauská biblická škola, ktorej sa prezenčne nemohli zúčastňovať všetci, ktorí prejavili o štúdium záujem. Ed Harlow vytvoril tri korešpondenčné kurzy, ktoré boli používané bežne pri vyučovaní na biblickej škole - Náuka, Nová zmluva a Štúdium pre deti. Kurzy boli pre veľký záujem obohatené aj o ďalšie témy. V roku 1993 bola na Slovensku založená nadácia *Emmaus Centrum*, ktorá tieto kurzy poskytuje naďalej.³⁴⁵

V rovnakom období začalo s prvou korešpondenčnou školou v éteri aj rádio *The Voice of Prophecy*, ktoré vysiela od roku 1929 až dodnes. Korešpondenčné kurzy vzišli z prania poslucháčov dopisovať si s redakciou uvedeného rádia. Do roku 2021 svoju činnosť rozšírili aj v rámci rádia. Aktuálne vysiela v 36 jazykoch a biblické kurzy boli preložené už do 70-tich jazykov, aj do slovenčiny.³⁴⁶ V súčasnosti majú aj webovú stránku a zapojiť sa do kurzov je možné aj vo klasicky poštou, alebo aj online cez mail / zoom. Do korešpondenčných kurzov sa zapája aj Detská misia, ktorá tieto kurzy ponúka deťom od siedmich rokov. Tieto kurzy sú tematicky rozdelené a prispôbené aj veku. Od 1993 sa na Slovensku zapojilo viac než 160 tisíc detí.

Už aj poradenstvo začalo využívať komunikačné nástroje na diaľku. Paul D. Stanley spomína na prípady mentoringu, ktoré síce začali osobným stretnutím, no po odsťahovaní na školu, pokračovali v mentoringu prostredníctvom listov.³⁴⁷

³⁴⁵ <https://www.emmauskurzy.sk/nasa-historia/>, 12. 05. 2021.

³⁴⁶ <https://www.voiceofprophecy.com/about> 10. 05. 2021

³⁴⁷ STANLEY, D.P., CLINTON J.R. *Kresťanský rádce*, s.18-20

Na základe vyššie uvedených skutočností vidíme, že prostriedky ako komunikovať aj bez osobného stretnutia sú už využívané. Sú to však prostriedky spoločnej komunikácie a nie prežívania spoločenstva.

Uvádzame stručný popis viacerých online nástrojov, ktoré sa počas pandémie masívne používali na úrovni miestnej cirkvi na zachovanie a rast spoločenstva: bohoslužba zo záznamu s premiérou³⁴⁸, priamy prenos z pravidelnej bohoslužby³⁴⁹, priamy prenos z uzavretia manželstva³⁵⁰, pohrebu³⁵¹ či krstu, priamy prenos s možnosťou vzájomnej interakcie³⁵², priamy prenos s rozšírenou možnosťou vzájomnej interakcie³⁵³, využívanie sociálnych sietí³⁵⁴.

Jedným zo základných úsilí miestnych spoločenstiev počas lockdownu bolo zabezpečenie pokračovania hlavných bohoslužieb.

Základnou možnosťou je vytvorenie ich *videozáznamu* a nahratie na server. Ako podporná funkcia zachovania spoločenstva sa zvykne zvoliť konkrétny čas blízky pôvodnému času stretávania sa, odkedy je video dostupné. To vedie ľudí k tomu, aby bohoslužbu sledovali v rovnakom čase.

Rozšírenou možnosťou je *priamy prenos z pravidelnej bohoslužby*, čo dáva viac priestoru ako pre chyby, tak aj pre bezprostrednosť. Bohoslužba je rozdelená na tých, ktorí aktívne odovzdávajú kresťanské poslanstvo a tých, ktorí ho prijímajú. Takáto forma neumožňuje interakciu medzi nimi, ale sledovanie bohoslužby, ktorá sa deje v reálnom čase, vytvára pocit spoločenstva, napríklad pri tak zásadných prvkoch bohoslužby, ako je Večera Pánova.³⁵⁵

Aktuálne možnosti dávajú priestor aj na *priamy prenos bohoslužby s možnosťou vzájomnej interakcie* (zoom / meet / webex / teams / skype business). Takto sa môže každý z účastníkov zapojiť hlasom aj obrazom do bohoslužby tak, ako je vzhľadom na charakter bohoslužby miestneho spoločenstva zvyknutý.

Posledná uvedená možnosť býva často kombinovaná s priamym prenosom z pravidelnej bohoslužby. Dôvodom je, že sa tým vlastne kopíruje model tradičnej bohoslužby, ktorá má svoju pevnú liturgiu, avšak po jej skončení je možnosť interakcie medzi jej účastníkmi.³⁵⁶

---

³⁴⁸ https://www.youtube.com/watch?v=6_GbO4gGTCs, 12. 05. 2021.

³⁴⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=FIBdsA6XfgI>, 12. 05. 2021.

³⁵⁰ https://www.youtube.com/watch?v=psCUA_pH4dg, 12. 05. 2021.

³⁵¹ https://www.youtube.com/watch?v=hbfK_d38jMQ, 12. 05. 2021.

³⁵² <https://www.youtube.com/watch?v=0wKddBnkmsI>, 12. 05. 2021.

³⁵³ <https://youtu.be/lnWisNSP-mM?t=2304>, 12. 05. 2021.

³⁵⁴ <https://www.facebook.com/Evanjelick%C3%A1-cirkev-metodistick%C3%A1-Doln%C3%BD-Kub%C3%ADn-585478938319778>,
12. 5. 2021.

³⁵⁵ Spoločná bohoslužba BJB v SR počas Veľkonočnej nedele, aj s prijímaním Večere Pánovej:
https://youtu.be/3wP_gsuTCHA?t=3718, 12. 05. 2021.

³⁵⁶ <https://youtu.be/3ZLcLHk7ykQ?t=4137>, 12. 05. 2021.

Počas pandémie sa stali prirodzenejšími aj prenosy z tak zásadných udalostí, akými je krst, sobáš alebo pohreb. Kým predtým bolo prirodzené očakávať, že každý kto chce sa na takýchto zásadných udalostiach zúčastniť osobne, nemožnosť osobnej účasti prelomila túto bariéru a priame prenosy či záznamy z týchto udalostí sa stali súčasťou budovania kresťanského spoločenstva.

Každá forma priameho prenosu môže byť ešte *obohatená o ďalšie nástroje vzájomnej interakcie* cez anonymné aj neanonymné anketové nástroje, napríklad slido, kahoot a pod.

Priamy prenos s možnosťou vzájomnej interakcie umožňuje zachovanie užších spoločenstiev - študijných skupiniek, biblických hodín.

Špecifickým nástrojom, ktorý nie je simuláciou osobného stretávania je *používanie sociálnych sietí a instant messaging nástrojov*. Tieto slúžia na komunikáciu aktuálnych oznamov a potrieb celému spoločenstvu, respektíve na komunikáciu spoločenstva so širšou komunitou. Používanie uzavretých skupín či prezentačných stránok na sociálnych sieťach sa stalo v mnohých spoločenstvách štandardnou súčasťou ich života.

Popis možností a limitov kresťanského online spoločenstva

Najprv uvedieme fyzické prejavy tohto spoločenstva, ktoré sú v online priestore **nedostupné**. Jedným z nich, pri pandémii zvlášť vypuklý, je základný rámec diakonie ako naplnenie fyzických potrieb núdzneho.

Online spoločenstvo obmedzuje možnosti vzájomnej pomoci a *podpory prenasledovaných* kresťanov, aj keď na druhej strane otvára nové možnosti zdieľania a v dnešnom kontexte môže zodpovedať tomu, o čo sa snažil Pavol svojimi listami z väzenia.³⁵⁷

Súčasťou spoločenstva pred / po bohoslužbe býva aj *občerstvenie*, ktoré rozširuje priestor pre trávenie spoločného času, komunikáciu. To môže byť čiastočne nahradené online, ale samotné jedlo ako dôvod k spoločenstvu chýba, nie je teda ani možné zjesť / pripraviť občerstvenie ako prejav lásky, dôvery a vďaky.

Neverbálna komunikácia tvorí až 70-93% komunikácie, ktorá prebieha v osobnom rozhovore. Toto je v online priestore nemožné nahradiť v plnej miere. Pri online komunikácii sú mnohé z bežných neverbálnych prejavov neprimerané. Odporúčané je napríklad spomaliť gestá a rovnako aj reč a hlasitosť rečového prejavu vzhľadom na rýchlosť prenosu obrazu a zvuku, ktorý je cez webkameru značne obmedzený. Rovnako dôležité je vnímať ostatných účastníkov hovoru a udržiavať očný kontakt. Musíme však konštatovať, že obmedzená možnosť neverbálne komunikovať a odčítavať informácie od komunikačného partnera spôsobuje, že máme tendenciu byť v online komunikácii uzavretejší a opatrnejší.

---

³⁵⁷ https://www.youtube.com/watch?v=M_tpIUizkdM, 12. 05. 2021.

Jedna z foriem neverbálnej komunikácie je aj haptika, ktorá je v rámci fyzického prejavu spoločenstva podaním ruky, objatím či “svätým bozkom” (Rim 16,16; 1Kor 16,20) tiež v online prostredí nedostupná.

Čiastočne možné

Ďalej popisujeme možnosti čiastočného naplnenia obsahu kresťanského spoločenstva prostredníctvom online nástrojov.

Čo sa týka typu spoločenstva, otvorili sa doteraz neočakávané možnosti v oblasti krstu, uzavretia manželstva, pohrebných obradov, ktoré je možné prenášať online, a v čase nedostupnosti týchto bohoslužieb pre osobnú účasť vyjadrovala aj online účasť potrebnú spolupatričnosť. Je však otáznou, či takýto význam prenosov môže zostať zachovaný aj pri otvorení osobných možností stretávania sa. Jeho potenciál ale ostane zachovaný pri imobilných alebo príliš vzdialených členov spoločenstva. Samozrejme, jedná sa len o čiastočné naplnenie tohto spoločenstva, ktorému chýbajú tak dôležité spontánne emocionálne prejavy, fyzický kontakt v rozhodujúcich životných krízach, a podobne.

Špecifickým prvkom je Večera Pánova. Niektoré teologické koncepty detailne aplikujúce napríklad všeobecné kňazstvo, často typické práve pre evanjelikálnu teológiu, umožňujú aplikovanie online nástrojov aj pri prijímaní Večere Pánovej. Využívala sa najmä niektorá z foriem online prenosov. Človek zažíva isté duchovné vedenie zodpovednej osoby, ktorá Večeru Pánovu uvádza Božím slovom, modlitbou a konkrétnymi pokynmi. Tiež prežíva spoločenstvo tým, že hoci Večera Pánova je prijímaná na rôznych miestach, je to aspoň v rovnakom čase. Problém nastáva najmä vtedy, ak je človek za počítačom sám, nie v kruhu rodiny a priateľov. V takom prípade by Večeru Pánovu vysluhoval sám sebe, čo je v rozpore s jej pasívnym rozmerom, kedy tak ako spásu, aj symbol Kristovho tela a krvi len prijímam. Ochudobňujúca je aj skutočnosť, že počas takejto Večere Pánovej nedochádza k mnohým udalostiam, ktoré robia prijímanie Večere Pánovej špecifickým a dávajú mu nový rozmer - prijímanie Večere Pánovej z rúk človeka, od ktorého som prijal vieru, resp. z rúk človeka, s ktorým som v spore (Mt 5,24); podávanie kalicha susedovi, kde už nesedí ten, komu som ho zvyčajne podával, pretože zosnul - čo pomáha uvedomiť si osobne eschatologický rozmer podávania Večere Pánovej, odmietnutie vysluhovania Večere Pánovej konkrétnemu človeku z dôvodu aplikovania cirkevnej disciplíny, a podobne.

Podľa Rahnera je jedným z rozmerov spoločenstva praktizovanie solidarity s bližným v núdzi, čo sa stalo mimoriadne aktuálnym počas pandémie. To je čiastočne skutočne možné, cez modlitbu, financie (Sk 11,30).³⁵⁸

Základná funkcia medziľudských vzťahov - uvedomenie si samého seba - sa v kresťanskom spoločenstve premieta do uvedomenia si vlastnej viery. Toto je tiež čiastočne možné prežívať.

---

³⁵⁸ RAHNER, K – VORGLIMLER, H. *Teologický slovník*. Praha : Vyšehrad, 2009, s. 369

Napríklad spievanie piesne, ktorú brat v Kristovi uvádza ako jeho vlastnú skúsenosť s Bohom, nám môže pomôcť uvedomiť si podobnú skúsenosť v našom živote, ktorú sme dovtedy prehliadali.

Možné

Medzi plnohodnotné rozmery spoločenstva, ktoré môžeme zažívať aj online, patrí napríklad vykonávanie zbierky. Aj keď v Pavlovom príklade vidíme význam v jej osobnom odovzdaní (Rim 15,28), samotné zbieranie peňazí a ich odovzdanie zodpovednej osobe je v plnej miere možné realizovať online.

Z aspektov spovede, zvlášť ak je zaužívaná jej čiastočne anonymizovaná forma, je možné zažívať online také množstvo, ktoré umožňuje takmer jej plnohodnotné prežívanie. Spoveď, ktorá je bližšia evanjelikálnemu chápaniu a prebieha často v rámci vzájomnej pastoračnej starostlivosti medzi členmi zboru, je samozrejme ochudobnená o fyzický kontakt, ale dá sa realizovať v takej kvalite, že ju zaraďujeme medzi tie aspekty spoločenstva, ktoré sú online možné.

Ako čiastočne možnú sme uvádzali skutočnosť, kedy si jednotlivec pomocou spoločenstva uvedomuje svoju vieru.³⁵⁹ Tu vymenúvame niekoľko oblastí tohto uvedomovania si, v ktorých ale je možné dosahovať aj ich plnohodnotný rozmer: jednota v Duchu Svätom, milosť, ospravedlnenie, láska, uvedomenie si Božej prítomnosti.³⁶⁰

Ebersole však varuje, že hoci virtuálna komunita dokáže priblížiť určité rozmery koinonie (a dokonca ju vylepšiť), evanjelium si vyžaduje inkarnačný dotyk a autentické kresťanské spoločenstvo vyžaduje osobné vzťahy.³⁶¹

Zovšeobecňujúco môžeme konštatovať, že online spoločenstvo umožňuje plnohodnotne zdieľať také kresťanské skúsenosti, ktoré je možné verbalizovať.

Záver

Obmedzenie možností stretávania sa na úrovni miestnych cirkví viedlo k rozpoznaní nových online nástrojov, ktoré skutočne slúžia na budovanie kresťanského spoločenstva.

Priame prenosy s možnosťou interakcie, okamžitá a neustála možnosť komunikácie celej skupiny spoločenstva cez sociálne siete, to sú len niektoré výhody online nástrojov, ktoré sa osvedčili pri budovaní kresťanského spoločenstva.

---

³⁵⁹ RAHNER, K – VORGLIMLER, H. *Teologický slovník*. Praha : Vyšehrad, 2009, s. 369

³⁶⁰ ELWELL, W. A. *Evangelical Dictionary of Biblical Theology (Baker Reference Library)*. „fellowship“ s. 445.

³⁶¹ EBERSOLE, S. E., WOODS, R., *Virtual Community: Koinonia or Compromise? Theological Implications of Community in Cyberspace* In: *Christian Scholars Review* 31 no. 2 s. 206

Problém je v tom, že fyzické stretávanie nemôže byť úplne nahradené, ako sme to rozpoznali pri tak kľúčových prvkoch bohoslužby, akými je napríklad Večera Pánova, alebo pri kľúčových udalostiach života, akými je krst, svadba, pohreb.

Obohatením cirkvi a zefektívnením dosahu jej služby môže byť hybridné využívanie týchto nástrojov, ktoré urobia kresťanské spoločenstvo aspoň čiastočne dostupné imobilným, dlhodobo chorým, ale aj záujemcom či sympatizantom s kultúrnymi a rodinnými bariérami pre účasť na bohoslužbe.

Ako každá nová výzva, aj výzva lockdownu pomohla cirkvi opäť vidieť význam kresťanského spoločenstva v jeho väčšej šírke. Preto predpokladáme, že aj v budúcnosti bude využívať online nástroje. Súčasne však predpokladáme prehlbovanie osobného spoločenstva na bohoslužbe, a to využívaním vzájomného zdieľania sa pre rast členov spoločenstva.

Použitá literatúra

BONHOEFFER, D. *Život v obecnství*. Praha : Návrat domů, 2006. 88 s. ISBN: 80-7255-134-5.

DOUGLAS, J. *Nový biblický slovník*. 1.vyd Praha : Návrat domů, 1996. 1245 s. ISBN: 80-85495-65-1.

EBERSOLE, S. E., WOODS, R. 2002. *Virtual Community: Koinonia or Compromise? Theological Implications of Community in Cyberspace*. In: *Christian Scholars Review* 31 no. 2 s. 185-216. ISSN: 0017-2251.

ELWELL, W. A. *Evangelical Dictionary of Biblical Theology (Baker Reference Library)*. Michigan : Zondervan, 1996. 933 s. ISBN: 978-0801020490.

HABERMAS, R. T. *Introduction to Christian Education and Formation*. Michigan : Zondervan, 2008. 244 s. ISBN: 978-0-310-27426-1.

RAHNER, K – VORGLIMLER, H. *Teologický slovník*. Praha : Vyšehrad, 2009. 491 s. ISBN: 978-80-7021-934-8.

STANLEY, D.P., CLINTON J.R. *Křesťanský rádce*. Praha : Návrat domů, 2011. 173 s. ISBN: 978-80-7255-257-3.

Internetové zdroje

Emmauskurzy.sk. *História emmauských kurzov*. <https://www.emmauskurzy.sk/nasa-historia/>, cit. 12. 05. 2021.

Voiceofprophecy.com. *About the Voice of Prophecy - "Equipping the World for Christ to Come"*
<https://www.voiceofprophecy.com/about> cit. 10. 05. 2021

Youtube.com. *Kostol Online 15.11.2020* https://www.youtube.com/watch?v=6_GbO4gGTCs,
cit 12. 05. 2021.

Youtube.com. *Bohoslužby BJB BB 23.5.2021 / 10:00 hod. / kázeň P. Hanes*

<https://www.youtube.com/watch?v=FIBdsA6XfgI>, cit. 12. 05. 2021.

Youtube.com. *Sobáš Tadeáš a Noemi* https://www.youtube.com/watch?v=psCUA_pH4dg, cit.
12. 05. 2021.

Youtube.com. *Posledná rozlúčka so sestrou Věrou*
https://www.youtube.com/watch?v=hbFK_d38jMQ, cit. 12. 05. 2021.

Youtube.com. *Bohoslužby BJB BB 26.4.2020 / 11:00 hod. / kázeň P. Hanes*

<https://www.youtube.com/watch?v=0wKddBnkmsI>, cit. 12. 05. 2021.

Youtube.com. *Bohoslužby BJB BB 21.3.2021 / 10:00 hod. / kázeň M. Masarik (slido)*

<https://youtu.be/lnWisNSP-mM?t=2304>, cit. 12. 05. 2021.

Facebook.com *Evanjelická cirkev metodistická Dolný Kubín*
<https://www.facebook.com/Evanjelick%C3%A1-cirkev-metodistick%C3%A1-Doln%C3%BD-Kub%C3%ADn-585478938319778>, cit. 12. 5. 2021.

Youtube.com. *Veľkonočná bohoslužba 2021 (Večera Pánova)*
https://youtu.be/3wP_gsuTCHA?t=3718, cit 12. 05. 2021.

Youtube.com. *Bohoslužby BJB BB 16.5.2021 / 10:00 hod. / kázeň M. Masarik*

<https://youtu.be/3ZLcLHk7ykQ?t=4137>, cit. 12. 05. 2021.

Youtube.com. *Churches are being closed in Algeria!! Let's pray for their faith to stand strong in Jesus name..* https://www.youtube.com/watch?v=M_tpIUizkdM, cit. 12. 05. 2021.

Mgr. Daniela MASARIKOVÁ, PhD.
Bratská jednota baptistov